

ענייני ירושה ונחלות

אין הבכור נוטל פי שניים בראוי כבמוחזק

מבואר בגמ' (ב"ב נה., קיט., קכג., קכה., קמה.): ונפסק להלכה (חו"מ סי' רעז רעח ס"ג) שבכור אינו נוטל פי שניים במלווה. ולכן בכור יורש פי שניים רק בחלק הירושה הקיים בעין ונמצא בבית, אך מהכסף המופקד בבנק - אינו יורש פי שניים, מפני שכסף זה נחשב "ראוי", שהרי הוא אינו שמור ממש בבנק כפיקדון, אלא הבנק משתמש בו, והוא רשום כהלוואה.

ואף שיש לדון שכיון שבכל עת יכול למשוך את הכסף, הרי זו הלוואה בטוחה, וייחשב מוחזק, מ"מ לא מצינו חילוק בין סוגי הלוואות [ובפרט אם זהו כסף המושקע בקופות חיסכון וכדומה, שאפשר להפסיד בהם גם את הקרן] (עי' שו"ת גינת ורדים אבה"ע כלל ד סי' יט, שאילת יעבץ ח"ב סי' לא, חיים שאל ח"א סי' עד אות ח).

אמנם מצד אחר יש לדון, שמאחר וכל הכספים המופקדים בבנקים שבארץ ישראל הם ע"פ היתר עסקא, והיתר עסקא הוא באופן של "פלגא מלווה ופלגא פיקדון", נמצא שרק החצי מלווה הוא הלוואה, ורק בו הבכור לא יטול פי שניים, אולם הפלגא פיקדון, יש לדון שנחשב כמוחזק, ובכור יטול בו פי שניים (ועי' פת"ש חו"מ סי' רעח ס"ק ד).

ירושת בעל

מבואר במשנה (ב"ב קח.) שבעל יורש את אשתו, אך האשה אינה יורשת את בעלה. ורק במוחזק הבעל יורש את אשתו, אך אינו יורשה בראוי (ב"ב קיג., קכה.; שו"ע אבה"ע סי' צ ס"א).

ולפמשנ"ת, אם יש לאשה חשבון בנק נפרד על שמה [שאז הכספים נחשבים שלה ולא שלון] - אין הבעל יורשה.

אך כל זה היינו דווקא בכספים שהופקדו בחשבון האשה אחר פטירתה, אך כסף שהופקד בחשבונה בחייה - הבעל יורש מפני שזוכה בו מדין נכסי מלוג (עי' אבני מילואים סי' צ).

ירושת דירה הרשומה ע"ש אמו / הוריו

בכור יורש פי שניים רק בירושת אביו ולא בירושת אמו (בכורות נא.; חו"מ סי' רעח ס"א).

ולכן כשהורים מורשיים דירה הרשומה בטאבו ע"ש שניהם, הבכור לא יקבל פי שניים בחלק הדירה הרשום ע"ש אמו, אלא רק בחלק הרשום ע"ש אביו.

ויש לדון שהיינו דווקא כאשר הדירה נקנתה מכספי הוריו, או שהורי הוריו השתתפו חצי חצי בתשלום הדירה.

אך אם הורי אמו שילמו את כל עלות הדירה, יש לדון האם אביו באמת הבעלים של החצי שרשמו על שמו בטאבו [כלומר, שהקנו לאביו את החצי הנ"ל במתנה], ואכן הבכור יקבל פי שניים בחלק זה, או שנאמר שאביו אינו בעלים כלל,

ולא נתנו לו חלק זה במתנה, ורישום הדירה גם ע"ש אביו, נעשה רק לשם כבוד או לצורך משכנתא.

ולמעשה נראה שאף שלעניין גירושין, ההוראה הרווחת היא שכשהורי האשה שילמו על כל הדירה, הרי שהדירה שייכת כולה לאשה, מ"מ לעניין ירושה, החצי הרשום ע"ש הבעל נחשב שלו, ובנו הבכור יירש בו פי שניים.

בכור הנולד בניתוח קיסרי

יוצא דופן אינו נוטל פי שניים (בכורות מז.; חו"מ סי' רעז ס"ז). ולכן בכור שנולד בניתוח קיסרי, אינו מקבל פי שניים.

ויש לדון לפי"ז כיצד כל בכור נוטל פי שניים, ומדוע לא נחשוש שנולד בניתוח קיסרי.

ויש לומר שאם לא שמעו ע"כ, אין לחשוש לזה. ולכן בית הדין בסתמא לא צריכים לבדוק אחר זה, כל עוד לא טענו אחרים כנגדו כן.

אך אם באמת היורשים האחרים יטענו שהבכור נולד בניתוח קיסרי, באופן זה יצטרך הבן הבכור להביא עדים שיעידו שאביו אמר שהוא הבכור, ויועיל מדין "יכיר".

האם כל צוואה שנעשית על ידי עו"ד, תקפה לפי ההלכה

כדי שאדם יוכל להקנות חלק בנכסיו גם לבנותיו שאינן יורשות מדין תורה (וכדלהלן), צריך לערוך צוואה שתהיה תקפה גם עפ"י דין תורה, ובה יקנה להן חלק בנכסים מדין מתנה

[אולם עי' אחיעזר (ח"ג סי' לד באריכות, וע"ע ח"ד סי' סו) שדן האם יש תוקף לצוואות שלא נערכו עפ"י דין תורה, משום מצווה לקיים דברי המת, ומשום קנין סיטומתא.

אך למעשה אין בזה משום סיטומתא, כיון שהצוואה חלה רק לאחר המיתה, וגם קנין לא מועיל לאחר מיתה. וטעם נוסף מדוע אין בזה משום סיטומתא, משום שרבים מבתי הדין בזמננו לא מקבלים צוואות אלו. ואף משום מצווה לקיים דברי המת יש לפקפק, משום שאף שבערכאות יש תוקף לצוואה זו, לא ברור שבזה היא נחשבת כ"הושלש".]

וכדי שהצוואה תהיה תקפה גם עפ"י דין תורה, נצרכים הדברים הבאים:

על הקנין לחול עוד בחייו, כיון שמדין תורה ברגע שאדם נפטר, נכסיו עוברים מיד לבעלות היורשים, ואז כבר אינו יכול להקנות לבנות כלום. ולכן צריך להקנות "גוף מהיום ופירות לאחר מיתה", והאופן הנכון יותר הוא לכתוב בצוואה באופן שהקנין יחול שעה אחת קודם המיתה.

המוריש לילדיו חובות שחייבים לו אחרים - בחובות אלו לא מועיל קנין (עי' חו"מ סי' ר"ג ס"ט, וע"ע חו"מ סי' רנז ס"ז), וכן המוריש

לילדיו כספים המופקדים בבנק [וכן בקופות חיסכון וכד'] – גם בכספים אלו לא מועיל קנין, משום שהם נחשבים "מלווה על פה", ובמלווה ע"פ מועיל רק קנין של "מעמד שלשתן", ובמלווה בשטר צריך כתיבה ומסירה (עי' חו"מ סי' סו). וכן יש **כספים המגיעים רק לאחר כתיבת הצוואה**, שגם בהם לא מועיל הקנין.

משום כך כותבים בצוואה נוסח של התחייבות כספית ע"י הודאה, דהיינו שהוא מודה שהוא חייב ליורשיו סכום כסף השווה לערך נכסיו שיהיו לו בשעת מותו, ובאופן זה ניתן להקנות ע"פ דין תורה את נכסיו לבניו ולבנותיו.

האם בנות יורשות

אדם שנפטר והשאיר בנים ובנות - לפי דיני התורה הקדושה, **רק הבנים יורשים** והבנות אינן יורשות [כאשר לא נערכה צוואה ע"פ דין תורה, כאמור לעיל].

מקור דין זה הוא מפרשת השבוע "אִישׁ כִּי יָמוּת וְבֵן אֵין לוֹ" (במדבר כז, ח. וכמבואר בגמ' ב"ב קי, ובשו"ע חו"מ סי' רעו).

להבדיל, החוק במדינות העולם מורה שגם בנות יורשות, ומכיון שכך אם הבנים רוצים לרשת לבדם [וכדין התורה], עליהם להחתים את הבנות על ויתור חלקן בירושה.

ויש לדון האם הבנות רשאיות לדרוש כסף על החתימה, או שכיון שע"פ הלכה הכסף מגיע לבנים, אזי יש כאן דין "השבת אבידה", והן תהיינה חייבות לחתום כדי שהבנים יקבלו את חלקם המגיע להם עפ"י דין.

ונחלקו האחרונים בנדון זה, והעיקר להלכה הוא שחובה עליהן לחתום – גם מדין השבת אבידה, וגם משום מידת סדום (עיין חו"מ סי' יב ס"ו).

ויש שדורשים עשרה אחוזים מסך הירושה, עבור חתימת הבנות, ודנו בזה האחרונים בהרחבה - עי' שו"ת שואל משיב (מהדורה תניינא ח"א סי' א, ח"ג סי' ק, מהדורה תליתאה ח"א סי' עח וסי' רסה), שו"ת הרי בשמים (ח"א סי' קכט, ח"ב סי' צט), שו"ת בית שלמה (או"ח סי' פה, יו"ד סי' עט, חו"מ סי' קט), מהרי"א הלוי (ח"ב סוף סי' א), שו"ת פני משה (ח"ב סי' טו), שו"ת דברי חיים (חו"מ ח"ב סי' ג), ספר חוקות חיים (להגר"ח פלאגי סי' עג).

האם אישה יורשת את הכספים המופקדים בחשבון הבנק של בעלה

הנה התבאר לעיל שאשה אינה יורשת את בעלה, אלא בניו יורשים אותה.

אולם יש לדון מה הדין במקרה שלבני זוג היו חשבונות בנק נפרדים, והבעל נפטר, שבאופן זה החוק קובע כי רק אשתו יכולה למשוך את הכספים המופקדים בחשבון.

מחד גיסא, י"ל שכיון שתקנות הבנק קובעות עפ"י חוק המדינה שרק האשה יכולה למשוך את הכסף, א"כ כאשר

הבעל הפקיד בחשבון כספים, עשה זאת על דעת שאשתו תירש - וא"כ הכספים אינם של הבנים אלא שלה.

אך מאידך י"ל שבסתמא אדם שמפקיד כספים בחשבון, אינו חושב על זה - וא"כ הכספים של הבנים ולא שלה.

ולמעשה נראה שאין אשתו יורשת את הכספים.

טעם הדבר הוא כיון שהסיבה שרק האשה יכולה למשוך את הכספים, אינה משום שהיא הבעלים על הממון [ובאמת היא אינה יכולה לקחת את הכספים לעצמה, אלא כל זכותה הוא רק "למשוך" את הכספים], אלא משום שהבנק חושש מתביעות שהעביר את הכספים למי שאינו זכאי לקבלם, ע"כ תקנו שרק האשה יכולה למשוך את הכספים.

ולכן נראה שיורשים כספים אלו ע"פ דיני ירושה הרגילים והצוואות (וע"ע בחידושי ר' שלמה היימן כתבים סי' ח).

איסור העברת נחלה בצוואה שנותן לבנות

מבואר בגמ' (ב"ב קלג:) ששמואל ציווה את ר' יהודה תלמידו, שלא ישתתף בהעברת נחלה, ואפילו מבן רע לבן טוב, וכ"ש מבן לבת. ומבואר שאין לשנות את הירושה מכפי שאמורה להיות לפי דין התורה.

וא"כ יש להקשות איך נוהגים לערוך צוואה ולקבוע שהבנות יקבלו חלק [או אפילו בשווה עם הבנים] מהירושה.

אמנם כבר מצינו בפוסקים (רמ"א חו"מ סי' רפא ס"ז, אבה"ע סי' צ ס"א, סי' קח ס"ג, סי' קיג ס"ד, שו"ת שב יעקב חו"מ סי' כ, שו"ת מהר"ם פדאוהו סי' מה וסי' נא) שנוהגים לעשות שטר "חצי זכר", ומשמעותו הוא שאבי הכלה נותן לבתו הכלה זכות בירושה, שתיתול חצי ממה שהזכר נוטל. ומבואר שלא חששו לאיסור העברת נחלה.

ויש אף שנוהגים לעשות שטר "זכר שלם", שהכלה תקבל חלק שווה לזכר (עיין קצה"ח סי' לג ס"ק ג, שו"ת חת"ס חו"מ סי' צא), ויש להקשות איך נהגו לעשות כן, ולמה אין איסור העברת נחלה.

והנה, אף שאת השטרות הנ"ל [חצי זכר וזכר שלם] עשו על מטלטלין ולא על קרקעות, אמנם כתב כסף הקדשים (חו"מ סי' רפב) שלא שמענו גם מחסידי עולם שימנעו מלכתוב שטר חצי זכר גם על קרקעות.

והמבואר מכל הנ"ל שלא חששו לאיסור העברת נחלה.

ובטעם ההיתר להעביר נחלה, נאמרו כמה דרכים:

[א] האיסור להעביר נחלה הוא רק אם מעביר לגמרי את כל הירושה, אך אם מעביר רק חלק מהירושה, אין איסור.

[ב] במתנה מחיים אין איסור.

[ג] בנתינה באופן של הודאת בעל דין, אין איסור.

טעמים אלו שייכים גם בצוואות המורישות גם לבנות.

מספר הטלפון בבית ההוראה

0733-260-800

להפניית שאלות לרב ולקבלת הגיליון למייל - פנו לכתובת

6191265@gmail.com

הגיליון הודפס ע"י

הרב רוני ליקר, הרב שילה אריאל, הרב

שלמה בלאק והרב נתנאל מן הי"ו

להצלחת ילדיהם בתורה ויר"ש וכל העניינים

חדש!

ניתן להאזין לכל השלוחות ההלכתיות הקיימות בקו בית ההוראה – בהלכות שבת, כשרות, תפילה, יחוד ועוד

להאזנה, הקישו 18 בקו בית ההוראה